

Заирова А.Р.

## КЫРГЫЗ ТИЛИНДЕГИ ЖАРДАМЧЫ ЭТИШТЕР МАСЕЛЕСИ

Заирова А.Р.

## ПРОБЛЕМА ВСПОМОГАТЕЛЬНЫХ ГЛАГОЛОВ В КЫРГЫЗСКОМ ЯЗЫКЕ

A. Zairova

## THE PROBLEM OF AUXILIARY VERBS IN THE KYRGYZ LANGUAGE

УДК: 809.434.1.(575.2) (043.3)

Бул макалада изилдөөнүн предмети катары кыргыз тилиндеги жардамчы этиштер, алардын грамматикалык маанилери жана алардын кыргыз тилчи илимпоздору аркылуу изилденүүсү каралат. Изилдөөнүн негизги максаты кыргыз тилиндеги татаал этиштер жана алардын маанилик жактан бөлүнүшүнө, лексико-грамматикалык маанилерине анализ жүргүзүү болду. Макалада салыштырма талдоо жүргүзүлүп, изилдөө процессинде илимий адабияттарды синтездөө жана талдоо ыкмалары, алынган маалыматты жалпылоо жана салыштыруу ыкмалары колдонулган. Кыргыз тилиндеги жардамчы этиштердин изилдениши жана лексико-грамматикалык маанилери каралды. Изилдөөнүн жыйынтыгында кыргыз тилиндеги татаал этиштердин сөздөрдүн тутумунда негизги этиш сөз катары да, жардамчы этиш катары да активдүү колдонулаары аныкталды жана жардамчы этиш сөздөрдүн тутумдук маанилерине карай ич ара бир нече топторго бөлүнөөрү анык болду. Изилдөөнүн натыйжасы жогорку жана орто билим берүүчү окуу жайдагы кыргыз тили адистигинде окуган студенттерге колдонууга сунушталат.

**Негизги сөздөр:** этиш, жардамчы этиш, маани, кыймыл-аракет, каражат, татаал этиш, негиз, сөздүк, морфология, грамматика.

В статье как предмет исследования рассматриваются вспомогательные глаголы в кыргызском языке и их изучение кыргызскими лингвистами. Основной целью исследования были сложные глаголы в кыргызском языке и их смысловое деление и анализ лексико-грамматических значений. В статье представлены сравнительный анализ, методы обобщения и сравнения информации, полученной в процессе исследования. Рассмотрены вопросы изучения вспомогательных глаголов в кыргызском языке и их лексико-грамматических значений. Исследование показало, что сложные глаголы в кыргызском языке активно используются в системе слов, как в качестве основного, так и в качестве вспомогательного глагола, и очевидно, что вспомогательные глаголы делятся на несколько групп по системному значению. Результаты исследования рекомендуются к использованию студентами, изучающими кыргызский язык в высших и средних учебных заведениях.

**Ключевые слова:** глагол, вспомогательный глагол, значение, действие, средство, составной глагол, основа, словарь, морфология, грамматика.

The article considers auxiliary verbs in the Kyrgyz language and their study by Kyrgyz linguists as a subject of research. The main purpose of the research was complex verbs in the Kyrgyz language and their semantic division and analysis of lexical and grammatical meanings. The article presents a comparative analysis, methods of generalization and analysis of scientific literature, methods of generalization and comparison of information obtained in the process of research. The issues of studying auxiliary verbs in the Kyrgyz language and their lexical and grammatical meanings are considered. The study showed that complex verbs in the Kyrgyz

language are actively used in the word system, both as the main and as an auxiliary verb, and it is obvious that auxiliary verbs are divided into several groups according to their systemic meaning. The research results are recommended for use by students studying the Kyrgyz language in higher and secondary educational institutions.

**Key words:** verb, auxiliary verb, meaning, action, means, compound verb, stem, vocabulary, morphology, grammar.

Этиш сөздөр кыймыл-аракетти, ал-абалды билдирет да, тилде алар жөнөкөй жана татаал формаларда болот. Заттардын, нерселердин, абстракттуу түшүнүктөрдүн кыймылда, кандайдыр бир абалда болушунун ар кандай шарттары бар. Алардын бардыгын бир сөз менен, башкача айтканда, жөнөкөй этиш сөз менен туюндуруу кыйын. Ошондуктан сүйлөм тизмегинде этиш сөздөр көбүнчө татаал болуп айтылып колдонулуп, заттардын, нерселердин, абстракттуу түшүнүктөрдүн кыймылда болгонун, кандайдыр бир абалда турганын билдирет.

Этиштердин татаал болуп айтылышындагы сөз компоненттеринин дайыма экинчиси кыймыл-аракетти же ал-абалды билдирүүдө жардамчылык маани менен айтылат. Биринчи компоненти негизги болуп кыймыл-аракетти лексикалык маани менен туюндурат. Грамматикаларда белгиленип айтылгандай, татаал болуп айтылган этиш сөздөрдүн бири, адатта акыркысы жардамчы этиш болуп эсептелет. Мисалы: Суранчиев ачык, таза үнү менен дагы биринчи болуп баштап жиберди. (Ж.Мавлянов). Кана кудагы, оозум батып айталбай отурдум эле, мага балам өзү жооп берди. (Жомок). Мисалдардагы этиш сөздөр (баштап, жиберди, жооп берди) татаал болуп айтылып, акыркылары (жиберди, берди) жардамчы этиштин милдетин аткарып жатат. Биринчисинде (баштап жиберди) жибер деген этиш сөз өзүнүн кыймыл-аракет маанисинде колдонулбастан, сүйлөмдүн маанисиндеги иштин же башканын башталышын ишке ашырып жатат. Экинчисинде (жооп берди) берди деген этиш сөз өзүнүн маанисинде айтылган жок. Бирөөгө бир нерсени берген жок. Сүйлөм маанисиндеги кандайдыр бир суроону канааттандырды. Ошентип биздин мисалдарыбыздагы татаал этиштердин экинчи компоненттери чыныгы этиш маанисин эмес жардамчы этиш маанисин билдирди.

Кыргыз тилинин алгачкы академиялык грамматикасында этиш сөз түркүмүндө жардамчы этиштер атайын бөлүнүп, өзүнчө тема менен көрсөтүлгөн

эмес. Авторлор жардамчы этиштерге маани бербегендей. Бирок чак категориясына келгенде учур чакты түшүндүрүп жатып жөнөкөй учур чак жана татаал учур чак [4, 230-б.], деп эки топко бөлүп түшүндүрүшкөн. Учур чактын татаал формасы аналитикалык жол менен жасалат. Мында **-а // -е // -й** же **-ып** формасындагы чакчылдарга жат, жүр, отур, тур деген жардамчы этиштердин бири айкашып айтылат. Бул жардамчы этиштерге ар дайым чакчыл **-а** мүчөсү уланып, ага жак мүчө жалганат: *жаз-ып жат-а-м, оку-п отур-а-т* [4, 235-б.] - деп жазышкан авторлор.

Китепте мына ушул төрт эле жардамчы этиш белгиленип, алдын учур чактык түрдүү маанилерди билдире тургандыгы тууралуу сөз кылышкан. Бул жардамчы этиштердин бири-биринен айырмалана тургандыгы тууралуу атайын эскертүү берилип, минтип жазылган.

«Жат, жүр, тур, отур жардамчы этиштери татаал учур чакты уюштуруудагы активдүү каражаттардын бири болсо да, ал ишке катышуу сферасы жагынан аз да болсо, бири-биринен айырмаланышат» [4, 237-б.].

Татаал учур чактын терс түрү китепте өтө кыска, бир гана сүйлөм менен берилип, бул учурлардагы жардамчы этиштер тууралуу сөз болгон эмес.

Арсар келер чак маанилери айтылганда эле, экен жардамчы этиштери ар түрдүү кошумча маанилерди бере тургандыгы баяндалган [4, 243-245-бб.].

Кандайдыр бир кыймыл-аракетти, ал-абалды же башка кыймыл көрүнүштөрүн билдирүүдө этиш сөздөрдүн жалгыз эле туруп туюндура албаган учурларын эки же андан көп этиштер биригип туюндурат. Адатта мындай этиш сөздөрдү, эки же андан көп сөздөн турган этиш сөздөрдү татаал этиштер дейбиз. Кыргыз тилинин академиялык мазмундагы алгачкы грамматикасында этиш сөздөр курамы боюнча жөнөкөй этиштер жана татаал этиштер деп бөлүнгөн эмес (1964). Бирок этиштердин жасалышы тууралуу жазылганында алардын морфологиялык жол менен жасалышы, синтаксистик жол менен жасалышы көрсөтүлүп [4, 288-306-бб.], «Татаал составдуу сөздөрдүн бир кыйласы этиштик мааниге ээ. Алар көбүнчө ар кандай атооч сөздөр (зат, сын, тактооч, тууранды сөз ж.б.) менен этиштердин өтмө, жардамчы маанисиндеги варианттары менен айкалышып, лексикалык жаңы маанидеги татаал этиштик айкалышты түзөт.» [4, 288-б.] -деп аныктама берилген. Бул жерде атооч сөздөр менен гана эмес, жардамчы маанисиндеги этиштер этиш сөздөр менен да айкалышып, татаал этиштик айкалыштардын түзүлө тургандыгы эске алынган эмес. Анан дагы тактоочтор менен жардамчы этиштердин айкалышынан татаал этиштик сөздүн пайда болгонуна мисал таппадык. Белгилей кетчү нерсе, китепте **жардамчы маанисиндеги** деп жазы-

лып, алардын жардамчы этиштер экендиги тууралуу сөз айтылбаган.

Кыргыз тили боюнча орто мектептердин окуучулары үчүн да, жогорку жана атайын орто окуу жайлардын студенттери үчүн да жазылган окуу китептердин дээрлик бардыгында этиш сөздөр, этиш сөз түркүмү тууралуу түшүндүрмөлөр берилип, бирок татаал этиштердин курамындагы негизги жана жардамчы этиш сөздөр, алардын аткарган маанилик милдеттери такталып жазылган эмес. Бирок айрым китептерде *жардамчы этиш* деген термин учурайт.

Жогорку окуу жайларынын филология факультетинин студенттери үчүн атайын жазылган азыркы кыргыз тили (морфология) окуу китебинде да этиш сөздөрдүн негизги этиштерге, жардамчы этиштерге бөлүнөрү атайын тема менен бөлүнүп айтылып жазылган эмес. Эки автор биргелешип жазылган бул окуу китептин этиш бөлүгүн филология илимдеринин доктору, профессор С.Кудайбергенов жазган [3, 1980-б.]. Эмгекте жардамчы этиштер атайын өзүнчө тема менен жазылбаганы менен этиштердин синтаксистик жол менен жасалышында атооч уңгулуу татаал этиш, этиш уңгулуу татаал этиш деп экиге бөлүнүп түшүндүрүлгөн.

**Атооч уңгулуу татаал этиштер** тобун тактап келип автор, «Атооч уңгулуу татаал этиштер бир кылка эмес. Алардын тутумундагы айрым этиштер лексикалык өз алдынчалыгын эрте кезде эле жоготушкан. Кээ бирөөлөрү өзүнчө турганда материалдык мааниге ээ болсо, атоочтор менен тутумдаш айтылганда мурдагы маанилери бүдөмүктөлүп, жардамчы этиштердин тобуна өтүп, атоочтук уңгулуу татаал этиштердин жасалышына катышат. Татаал этиштин составындагы жардамчы этиштерге төмөнкүлөр кирет: *эт, де, тол, кыл*» [3, 140-б.], деп жазган. Жардамчы этиштер, жардамчы этиштер деп эмнени айтабыз, деген сыяктуу суроолорго жооп жазбастан туруп эле *эт, де, тол, кыл* деген сөздөрдү жардамчы этиштер деп аныктап жазган. Биздин түшүнүгүбүздө бул жардамчы этиштер *атооч уңгулуу татаал этиштердин* составындагы жардамчы этиштер болуп саналат.

Андан ары *эт, де, бол* деген жардамчы этиштерге кеңири токтолуп түшүндүрүп, аларга *заңк этти, жылт-жылт этип, быш дебейт, быш-күш де, чү де, баш бол, капа бол, ашык бол, арача бол, бейпил бол, жөн бол, жатык бол* [3, 140-14-бб.], деген мисалдарды келтирген. Атооч уңгулуу татаал этиштердин атооч компоненттеринин жөндөмөлөрдө келген учурларын да тактап көрсөткөн. Мисалы, *тамыр ал, байге сай, казан ас, кырман бас* - атооч жөндөмөсү менен; *калыбына келтир, кайгыга сал, добушка кой* - барыш жөндөмөсү менен; *бейпилде жат* - жатыш жөндөмөсү менен; *тилден кал, жандан кеч, анттан*

*тай* - чыгыш жөндөмөсү менен; *жарпты жаз*, *сатсыздыкты жой* - табыш жөндөмөсү менен айтылган татаал этиштер талдоого алынып түшүндүрүлгөн.

Этиш уңгулуу татаал этиштерге «этиштик уңгулуу татаал этиштер -а, -е, -й, -ып формасындагы чакчыларга жак мүчөлөр жалганчу этиштердин айкалышы аркылуу жасалат» [4, 42-б.], деп аныктама берет [3, 142-б.] да, бирок чакчыл формаларга компонент болуп түшкөн этиш сөздөрдүн жардамчы этиштер экендиги тууралуу эч нерсе айткан эмес. Алардын «өзүнүн лексикалык баштагы маанисинен ажырап, грамматикалык элемент катарына кошула» тургандыгын белгилеген [3, 143-б.].

Этиштик уңгулуу татаал этиштердин лексикалашкан түрлөрүнө атайын токтолгон. Буга *тосуп чык*, *коштоп жүр*, *иштеп тап* [3, 143-б.] деген сыяктуу мисалдарды келтирип, аларды кыймыл-аракеттин өтүш өзгөчөлүгүн билдирүүчү татаал этиштер, кыймыл-аракеттин узакка созулушун билдирүүчү этиштер деп, шарттуу түрдө болуш керек, бөлүштүрүп иликтеп чыгат. Түшүндүрүүлөрүн далилдөө үчүн бир нече мисалдарды келтирген: *Сакалдуулардын бул эмнеси деген сөзү эки-үч кишинин башы кошула калган жерде Мүр айта коюп жүрдү. (Т.Сыдыкбеков). Сен мөйүнүңдөгү салыгыңды мага төлбөй жүрүп, эми эчкилеримди жегич келдиби? (К.Жантөшев) Бул кырдан айлананын бардыгы даана көрүнүп турат. (К.Жантөшев) Күн сайын туш тараптан ондогон вагондор келип турат. (Ч.Айтматов)*

Учур чактын татаал түрүн түшүндүрүүдө да *чегилип жүрөт*, *бара жатат*, *башкарып турам*, *көрүнүп турат*, *салынып жүрөт* деген сыяктуу татаал болуп айтылган этиштердин сүйлөмдөгү көрүнүшү менен мисалдарды келтирет да, бирок жардамчы этиштер деген сөз колдонулган эмес [3, 171-б.]. Ошентип жогорку окуу жайларынын филология факультеттеринин студенттери үчүн жазылган азыркы кыргыз тили: морфология окуу китебинде жардамчы этиштер атайын бөлүнүп көрсөтүлүп түшүндүрүлгөн эмес.

Азыркы кыргыз тилинин морфологиясы боюнча жазылган андан кийинки окуу китеп Сорос фондусу тарабынан даярдалып жарыкка чыккан [2, 1997-б.]. Бул окуу китептин этиш бөлүмү этиш жөнүндө жалпы маалымат, жөнөкөй жана татаал этиштер, негизги жана жардамчы этиштер тууралуу түшүнүк берүү менен башталат. Авторлор «татаал этиштин тутумундагы нукура этиштик маанини толук сактап турган сөз **негизги**, ал эми этиштик мааниси солгундап, же биротоло жоголуп, негизги этиштин маанисине толуктоо алып келген сөз **жардамчы** этиш деп аталат» [2, 162-б.], деп түшүндүрүп жазышкан.

Ошентип мурдагы грамматикаларда, окуу китептерде жардамчы этиштер оозго гана алынып, атайын бөлүнүп көрсөтүлбөгөн болсо, бул окуу китепте **негизги жана жардамчы этиштер** деп атайын тема коюлуп, негизги этиш деген эмне, жардамчы этиш деген эмне экенин түшүндүрүп, мисалдар келтирилип жазылган.

Жардамчы этиштер табиятына жараша дайыма өз алдынча турбай, этиш сөз же башка сөз түркүмүндөгү сөз менен составдык биримдикте келет. Ошон үчүн окуу китепте *татаал этиштердин түрлөрү* деген тема берилип, «кыргыз тилиндеги татаал этиштер тутумундагы сөздөрдүн маанилерине карай төмөнкүдөй топтордон турат: *этиш түгөйлүү татаал этиштер (чакчыл түгөйлүү татаал этиштер); атооч түгөйлүү татаал этиштер; табыш тууранды жана элестүү сөздөр менен уюшулган татаал этиштер*» [2, 162-163-бб.], деп жазылган. Окуу китептеги этиш түгөйлүү татаал этиштер дегенге кашаага алынып чакчыл түгөйлүү татаал этиштер деп бекеринен жазылбаган болуш керек деп ойлойбуз. Кыргыз тилинде этиштердин өзгөргөн түрүнө көбүнчө чакчыл мүчөлөр жалганып, андан кийин гана грамматикалык башка формалардын мүчөлөрү жалганат. Мисалы, *шаарга барам*, *шаардан келесиң*, *окууга кирет* деген айкалыштардагы этиштердин тутумунда чакчылдын мүчөсү бар: *бар-а-м*, *кел-есиң*, *кир-е-т*.

Атооч түгөйлүү татаал этиштердин бир канча жардамчы этиштер аркылуу уюшулганын көрсөтүшкөн авторлор. Татаал этиш болуп эсептелген мындай сөздөрдүн курамындагы атооч сөздөрдүн жөндөмөлөрдө туруп айтылганына карай топчолорго ажыратып жазып, мисалдарды келтирген. Бул окуу китептеги мына ушул темадагы жардамчы этиштердин арбындыгын эске алып, аны атайын эле кыскача келтирип жазууну туура көрдүк. Анткени, биздин изилдөө темабыздын объектиси болуп жардамчы этиштер эсептелет да, ар кандай жардамчы этиштер, алардын маанилери бизди кызыктырат.

Атооч түгөйү атооч жөндөмөдө турган татаал этиштер: **бол** (*киши бол*, *капа бол ж.б.*), **сал** (*кол сал*, *көз сал ж.б.*), **ал** (*тил ал*, *тамыр ал ж.б.*), **кой** (*кол кой*, *бир кой ж.б.*), **бас** (*тер бас*, *сүр бас ж.б.*), **чал** (*жол чал*, *коңгуроо чал ж.б.*), **чык** (*каришы чык*, *жанчык ж.б.*), **бер** (*сөз бер*, *жооп бер ж.б.*), **жет** (*күч жет*), **ас** (*казан ас*), **сай** (*байге сай*) ж.б.

Атооч түгөйү барыш жөндөмөдө турган татаал этиштер: **сал** (*калыпка сал*, *кайгыга сал ж.б.*), **кел** (*сөзгө кел*, *этке кел ж.б.*), **жет** (*бойго жет*), **кал** (*сөзгө кал*, *уятка кал ж.б.*), **как** (*четке как*), **кой** (*добушка кой*), **түш** (*изине түш*), **тарт** (*жоопко тарт*).

Атооч түгөйү табыш жөндөмөдө келген татаал этиштер: **жаз** (*ачууну жаз*), **жой** (*карызды жой*).

Атооч түгөйү жатыш жөндөмөдө турган татаал этиштер: **жат** (*бейпилде жат*), **кал** (*өкүттө кал*).

Атооч түгөйү чыгыш жөндөмөдө айтылган татаал этиштер: **чык** (*өтөсүнөн чык*), **тай** (*анттан тай*), **кал** (*тилден кал*), **кеч** (*жандан кеч*) ж.б.

Тууранды сөз түгөйлүү татаал этиштер: **эт** (*тырп эт*), **де** (*кош де*), **кой** (*жылт кой*), **түш** (*чөк түш*, *бүк түш*) ж.б. [2;164-165-б.].

Келтирилген шилтемеден көрүнүп тургандай бул окуу китептин авторлору жардамчы этиштерди атайын бөлүп жазып, түшүндүрмө берип, алардын аткарган милдеттерин конкреттүү мисалдарды келтирип талдап чыгышкан.

И. Абдувалиевдин окуу китебинде негизги жана жардамчы этиштер тууралуу атайы түшүнүк берилет. «Татаал этиштер адатта эки же андан көп түгөйлөрдөн туруп, кыймыл-аракеттик маани ар дайым биринчисине, негизги этишке таандык болот. Акыркы түгөй болуп келген этиш сөздүн өзүнүн нукура лексикалык мааниси солгундап, көпчүлүк учурда биротоло жоголуп да кетет. Ошондуктан буларды **жардамчы** (көмөкчү) этиштер дейбиз. Жардамчы (көмөкчү) этиштер негизги этиштердин маанисине тактык, кандайдыр толуктоо алып келет да, ар кандай грамматикалык маанилерди туюндурууга жардам берет: *тура тур, келе жатат, сүйлөй бериңиз, уктап кетти* ж.б.» [1, 139-б.] Демек окумуштуу кыргыз тилинде жардамчы этиштердин дайыма татаал этиштердин курамында болуп, негизги этиш сөздөрдүн лексикалык маанилерине толуктоо жана грамматикалык маанилерди билдире тургандыгын айткан. Жардамчы этиштер кошулуп айтылганда негизги этиштердин «ар дайым чакчыл формасында» келе турганын бышыктап көрсөтүп, *Киноаппарат лентаны бир калыбында имерип, согуш өз алдынча күчөй берди. (Ч.Айтматов). Ана жаңыдан келген Эдил банкесинен күндөлүгүн сууруп чыкты. (О.Айтымбетов)* деген мисалдарды келтирген [1, 140-б.].

Окуу китепте жардамчы этиштер тууралуу кыска гана айтылып өтөт. Бирок учур чактын жакталышындагы татаал этиштердин мисалдары кеңири келтирилет: *көсөтүп турам, көрсөтүп турасың, көрсөтүп турасыз, көрсөтүп турат; бара жатабыз, бара жатасыңар, бара жатасыздар, бара жатат* [1, 164-165-бб.]. Биздин оюбузча мына ушул жерде да, этиштин учур чак жакталышында да, жардамчы этиштер тууралуу бир аз түшүндүрмө берилсе жакшы болот эле.

Бирок, этиш сөз түркүмүнүн чак категориясын талдап жазганда учур чакты жөнөкөй учур чак, татаал учур чак деп түшүндүрүп, *жат, тур, жүр отур* жардамчы этиштеринин маанилерин кеңири түшүндүрүп, мисалдарды жетишерлик келтирген. Жардам-

чы этиштердин маанилери, алардын аткарган кызматы тууралуу учур чакта гана атайы сөз кылып, өткөн чак менен келер чакта жардамчы этиштер катышкан мисалдарды келтирет да, жардамчы этиштердин өздөрү тууралуу сөз болбойт. Этиштин чак категориясындагы өткөн чактын формаларында да, келер чактын формаларында да жөнөкөй этиштер менен катар эле татаал этиштердин да чакты билдирип, аларда жардамчы этиштер катыша берет.

Ошону менен бирге этиштин синтаксистик жол менен жасалышы тууралуу айтып, *айта бер, отура тур, сүйлөй кой, токтотуп кал* деген сыяктуу мисалдарды келтирген. Атооч сөздөрдөн да, тууранды сөздөрдөн да сөз жасалганын белгилеп, *ашык бол, көз сал, четке как, анттан тай, солк эт, күңк де, дыр кой, бүк түш* ж.б. мисалдарды келтирген.

#### Жыйынтыктар:

1. Ошентип кыргыз тилинде кээ бир этиш сөздөр жардамчы этиш маанисинде өтө активдүү колдонулса, кээ бирөөлөрү бул мааниде же жардамчы этиш болуп азыраак колдонулат. Айрым этиштер анда-санда гана жардамчы этиштик милдетти аткарып калат.

2. Кыргыз тили илиминде татаал этиштер жана алардын тутумдук түзүлүшү толук кандуу изилдөөгө алына элек маселе боюнча калууда. Кыргыз тилчилингиштердин ушул убакка чейинки татаал этиштердин түзүлүшү боюнча изилдөөлөрүн эсепке алган түрдө татаал этиштердин тутумундагы негизги этиштердин грамматикалык маанилерине карай белгилүү бир тартипте бөлүштүрүп чыгуу талабы турат.

#### Адабияттар:

1. Абдувалиев И. Кыргыз тилинин морфологиясы. «Кыргыз тили жана адабияты» адистиги боюнча жогорку окуу жайлардын студенттери үчүн окуу китеп. [Текст] / И.Абдувалиев. - Б.: Шам, 2014. - Б.135-191.
2. Абдувалиев И. Азыркы кыргыз тили: морфология. [Текст] / И.Абдувалиев, Т.Садыков. - Б., 1997. - Б. 160-220.
3. Давлетов, С. Азыркы кыргыз тили: морфология. [Текст] / С.Давлетов, С.Кудайбергенов. - Ф., 1980. - Б.140-152.
4. Кыргыз тилинин грамматикасы: морфология [Текст] / Ф.: Кыргыз окуу педмамбас, 1964. - Б. 194-207.
5. Абдулдаев, Э. Кыргыз тили. Педагогикалык факультеттери үчүн окуу китеби. [Текст] / Э.Абдулдаев, С.Давлетов. - Ф.: Мектеп, 1986. - Б.176-178.
6. Кудайбергенов, С. Кыргыз тилиндеги этиштин жасалышы [Текст] / С.Кудайбергенов. - Ф.: Мектеп, 1979. - Б. 5-7.
7. Баястанов А.Ж. Татаал этиштердин түгөйлөрүн байланыштыруучу тилдик каражаттар. [Текст] / Баястанов А.Ж. / Известия вузов. - Б: 2013. - №2, Б. 241-243.
8. Токтоналиев Т.К. Кыргыз жана корей тилдериндеги жардамчы этиштердин типтери. [Текст] / Токтоналиев Т.К. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. - Б: 2018. - №1, Б. 2012-2016.